

УДК 343.9

**CERTAIN ISSUES OF THE CONCEPT AND MEANING
OF BUSINESS CRIMES**

Pogarchenko T.

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
ТА ЗМІСТУ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Т.В. Погарченко

асистент кафедри комерційного права

Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. В структурі сучасних злочинів, вчинених в Україні, значний об'єм займають економічні злочини, що містять у собі злочини в сфері підприємницької діяльності. Даний факт являє собою реальну загрозу для економіки України. Адже лібералізація економічної діяльності, що не супроводжується створенням адекватного механізму контролю та захисту від протиправних посягань, призводить до створення сприятливих умов для впровадження в підприємницьку діяльність злочинних елементів. Уточнення поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності» відіграє важливу роль у його трактуванні та успішному використанні як в теорії, так і у практичній діяльності. Адже чітка система понять, яка враховує всі особливості певних категорій, є основним інструментарієм пізнання у будь-якій науці та дає змогу з'ясувати сутність цих категорій, відокремити їх від суміжних понять. На сьогодні не досить чітко визначається зміст поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності» та суміжних понять, тому для повноцінної діагностики та організації ефективної системи попередження злочинності у сфері підприємництва важливим є повноцінне тлумачення та застосування поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на те, що злочини у сфері підприємницької діяльності входять до кримінально-правової класифікації економічних злочинів, теоретичні і практичні аспекти протидії даному явищу містяться в роботах, присвячених питанням економічної злочинності в цілому. Так, відповідні проблеми отримали конкретизацію в роботах багатьох

науковців, серед яких: В.В. Голіна, М.Г. Жилкин, О.Г. Кальман, В.В. Корнієнко, В.С. Кузьменко, Н.А. Лопашенко, М.М. Ляшенко, Т.І. Савчук, М.В. Талан, П.П. Чеберяк та ін.

У свою чергу, проблема злочинності в сфері господарської діяльності та підприємницької діяльності знайшла відображення в дослідженнях таких авторів: Є.Ф. Бобоновича, М.Л. Давиденка, М.Є. Короткевича, Я.О. Лантінова, В.О. Останіна, О.В. Пустовіт, А.А. Смирнова, В.Ю. Шепітько, та закордонних авторів: С.В. Ганцевича, А.П. Горелова, В.В. Демченка, М.Х. Хакулова та ін. У дослідженнях зазначених авторів наявні важливі теоретичні і практичні висновки, що забезпечують суттєвий внесок у вивчення злочинів у сфері підприємницької діяльності. Але єдиної думки щодо визначення поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності» серед вчених не має. Це свідчить про існування багатозначного тлумачення сутності зазначеного поняття, що суттєво заважає як в практичній діяльності, так і в наукових дослідженнях. Опрацювання багатьох літературних джерел та наукових праць обумовило необхідність узагальнення сутності останнього поняття.

Метою статті є з'ясування особливостей злочинів у сфері підприємницької діяльності в системі економічної злочинності. А також конкретизація поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності».

Основні результати дослідження. Сучасний стан економіки України ще не повною мірою відповідає еталонному зразку ефективної економічної моделі, що функціонує в умовах вільної конкуренції та верховенства права. Тому законодавцю поки не вдалося розробити досконалу законодавчу базу для захисту економіки від злочинних посягань.

Як зазначає О.С. Стеблинська, основною ознакою будь-якої злочинності є те, що остання являє собою крайній, найбільш небезпечний вид соціального відхилення. Крім того, важливою ознакою злочинності є її правовий характер. Це означає, що до злочинів належать тільки суспільно небезпечні діяння, які прямо передбачені кримінальним законом і вчинення яких тягне встановлене цим законом покарання. Крім того, ця ознака дозволяє відокремити злочини від менш небезпечних правопорушень, а також реально існуючих діянь, які об'єктивно є суспільно небезпечними, але не визнаються таким кримінальним законом, тобто є не криміналізованими. Криміналізація чи декриміналізація в праві є єдиним легальним засобом зміни кола діянь, що є злочинними [1, с. 25, 26].

Злочини у сфері економіки і бізнесу називають економічними [2, с. 1]. Наразі існує така ситуація, як зазначає І.В. Сміль, коли поняття «економічна злочинність», «злочини у сфері економіки», «злочини у сфері господарської діяльності» та інші досить часто використовуються як тотожні [3, с. 125-131]. Серед вчених відсутня однотайна думка щодо визначення кожного з цих понять, у тому числі поняття «злочин у підприємницькій діяльності».

Слід зазначити, що західна кримінологія традиційно приділяє мало уваги питанням формального визначення тих чи інших понять. Більшість зарубіжних кримінологів при аналізі причин злочинності застосовують поняття «злочин», «злочинна поведінка», «злочинність» як синоніми. Звичайно, це

не означає ототожнення змісту даних понять, але відображає типовий для прагматичної західної кримінології підхід, пов'язаний з поширеністю «описових» концепцій злочинності, без зайвого «конкретизування» щодо сутнісної характеристики понятійного апарату [4, с. 84]. Це стосується і понять «економічні злочини», «злочинні діяння в сфері господарської діяльності» [5, с.7; 6, с.23; 7, с.48; 8, с.15].

Поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності» має, насамперед, значення для кримінологічних досліджень з метою моніторингу підприємницьких відносин та встановлення нових способів чи видів суспільно небезпечних діянь, які можуть бути криміналізовані як злочини у сфері господарської діяльності. Крім того, вивчення слідчої та судової практики з цієї категорії кримінальних справ та аналіз спеціальної і загальної юридичної літератури свідчать про те, що часто виникають суттєві складнощі при кваліфікації різних злочинів у сфері господарської діяльності, в тому числі у сфері підприємницької діяльності, пов'язані з недосконалістю чинного кримінального законодавства, різними тлумаченнями кримінально-правових понять.

Дані злочини розташовані у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності», а саме в статтях 199–233 Особливої частини Кримінального кодексу України (КК України) [9]. Зазначений розділ, після ухвалення нового КК України, постійно доповнювався новими складами.

Як зазначає В.В. Ллюхін, відмежування злочинів, вчинених у сфері підприємницької діяльності від інших злочинів у сфері економічної діяльності слід провадити на підставі властивого цим злочинам об'єкта. Таким для цих злочинів буде виступати група суспільних відносин, що виникають у сфері економічної діяльності, характерних виключно для підприємницької діяльності як різновиди економічної поведінки [10, с. 26].

А також такий вчений як А.П. Горелов, розуміючи складність зазначеної категорії злочинів, визначає, що питання полягає не стільки в допустимості використання відповідного терміна «злочини в сфері підприємницької діяльності», скільки у визначенні об'єкта відповідних посягань, що є необхідним як один із важливих етапів кримінально-правової кваліфікації для відмежування даних діянь від інших злочинів у сфері господарської діяльності. Об'єкт злочинів у сфері підприємницької діяльності можна у найзагальнішому вигляді визначити як суспільні відносини в сфері підприємницької діяльності [11, с.197].

В свою чергу, О.К. Василяка дає своє визначення родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності. А саме, родовим об'єктом даних злочинів є система і порядок охоронюваних законом суспільних відносин, які виникають і існують у процесі діяльності суб'єктів господарювання у сфері соціального будівництва, спрямованої на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг вартісного характеру, і служать основою здійснення підприємницької та іншої економічної діяльності [12, с. 188].

Вивчаючи дану проблему, стає очевидно, що судження науковців з приводу родового об'єкта далеко не однозначні. Така неоднозначність обумовлюється невідповідністю окремих положень закону про кримінальну відповідаль-

ність положенням чинного господарського законодавства. Сукупність господарських відносин та інститутів, які організують ці відносини, утворюють єдину систему, до якої належать підприємницька діяльність, банківська діяльність та інші види господарської діяльності. Так, у ст. 3 Господарського кодексу України господарською діяльністю визнається діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом [13]. З огляду на це, підприємницька діяльність – це дуже широка сфера діяльності, яка є одним із видів господарської та пов'язана з виробництвом, виготовленням та реалізацією продукції, виконанням робіт або наданням послуг суб'єктами господарювання. Як свідчить практика, в процесі такої діяльності вчиняються і інші види злочинів, наприклад, шахрайство (ст.190 КК України) [9]; привласнення або розтрата чужого майна (ст.191 КК України) [9]; заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст.192 КК України) [9]; придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України) [9]; умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК України) [14, с.31, 32]. Тобто до числа злочинів, що посягають на відносини у сфері підприємницької діяльності, можуть входити різні злочинні діяння, у тому числі і ті, які не входять у розділ VII КК України «Злочини у сфері господарської діяльності» [9].

Основні ознаки підприємницької діяльності закріплені в ст. 42 Господарського кодексу України, як-то: самостійність, ініціативність, систематичність, здійснення на власний ризик, досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку суб'єктами господарювання (підприємцями) [13]. Але все ж таки, визначення підприємницької діяльності, що міститься в зазначеній статті, не відображає всієї її багатогранності. У зв'язку з чим дуже важливо виявити та позначити риси і властивості підприємницької діяльності.

Крім того, слід зазначити, що певною мірою проблема кримінально-правової кваліфікації даних злочинів вирішена на законодавчому рівні і в Кримінальних кодексах деяких зарубіжних держав [15, 16, 17, 18, 19].

У результаті даного дослідження можна узагальнити доктринальні підходи різних вчених щодо розуміння правової природи злочинів у сфері підприємницької діяльності і навести наступні основні ознаки, що дозволяють відмежувати такі злочини від інших економічних злочинів у сфері господарської діяльності. А саме:

1. Злочини у сфері підприємницької діяльності вчиняються в процесі її здійснення особами, для яких така діяльність є професійною.
2. Злочинний характер діяльності, яка здійснюється в рамках та процесі підприємництва, в більшості випадків є латентним.
3. Злочини у сфері підприємницької діяльності вчиняються з використанням у злочинних цілях інструментарію ринкової економіки, притаманного

системі легальних економічних відносин – договорів, контрактів, зобов'язань, кредитування, товарообігу тощо.

4. Злочинам у сфері підприємницької діяльності не властивий насильницький характер, а також вони вчиняються навмисно, причому здійсненню злочинних намірів, як правило, передує підготовчий етап, коли ретельно обмірковуються питання організації майбутніх дій, механізм їх здійснення, способи приховування кримінальних намірів та ін.

5. Метою здійснення злочинів у сфері підприємницької діяльності є отримання економічної, матеріальної вигоди, тобто прибутку, за допомогою незаконних, протиправних методів.

6. Злочинність у підприємницькій діяльності може бути реалізована як в легальній формі, в процесі якої для отримання незаконних доходів вчиняють протиправні діяння (наприклад, ухилення від сплати податків, зборів (ст. 212 КК України) [9], так і в нелегальній (наприклад, фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України)) [9].

Висновки. Узагальнивши різноманітні підходи до сутності поняття «злочини у сфері підприємницької діяльності», з урахуванням ознак злочину, зафіксованих законодавцем у ч.1 ст.11 КК України [9], запропоновано наступне визначення: «злочини у сфері підприємницької діяльності» – це суспільно небезпечні винні діяння (дія або бездіяльність), що посягають на відносини, які виникають при здійсненні підприємницької діяльності, порядок якої визначено господарським та цивільним законодавством, у тому числі при реєстрації суб'єктів підприємництва, а також у процесі діяльності, спрямованої на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт або надання послуг суб'єктами підприємництва.

Перспективи наукових розробок у даному напрямі полягають у проведенні поглибленого науково-обґрунтованого дослідження ознак злочинів у сфері підприємницької діяльності та процесу їх формування для успішного використання у практичній діяльності з метою ефективного розслідування і попередження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Стеблинська О.С.* Кримінологія: [науково-практичний посібник] / О.С. Стеблинська. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 126 с.
2. *Бондаренко О.О., Юрчик І.О.* Становлення і розвиток сучасних підходів до визначення поняття «економічна злочинність»/ О. Бондаренко, І. Юрчик // Електронне наукове фахове видання Ефективна економіка. [Електронний ресурс]. – 2014. – №11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3528>
3. *Смаль І.В.* Організована економічна злочинність: криміналістичний аспект / І. В. Смаль. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – №21. – С. 125–131.
4. *Кримінологія* / [под ред. Дж. Ф. Шелли]: [пер. с англ.] – СПб. : Питер, 2003. – 864 с.
5. *Hayek F.A.* The Fatal Conceit. The Errors of Socialism. The Collected Works of F.A. Hayek/ Vol.1., The University of Chicago Press. – 1989. – P. 7.
6. *Leigh L.H.* Crimes in Bankruptcy / Economic Crime in Europe. London, 1980.

7. Leipziger Kommentar, Großkommentar, Bd. 6, Berlin, New York, 1988.
8. *Cremton M., Herring J.* Criminal Law. London, 1998.
9. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–14 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
10. *Илюхин В.В.* Преступления, совершаемые в сфере предпринимательской деятельности: квалификация, ответственность и предупреждение: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.В. Илюхин; МВД России. Нижегородская академия. – Нижний Новгород : Нижегородская академия МВД России, 2001. – 30 с.
11. *Горелов А.П.* Об обоснованности выделения предпринимательских преступлений / А.П. Горелов // Уголовное право. – 2002. – №4. – С. 12-13.
12. *Василяка О.К.* Хозяйственная деятельность как родового объект уголовно-правовой охраны по законодательству Украины / О. К. Василяка. // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право». – 2013. – №1. – С. 181–182.
13. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-15// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19 – 20, № 2 – 22, ст.144.
14. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: [монографія] / Кол. авторів: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; За ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2006. – 624с.
15. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 226p.
16. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366p.
17. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366p.
18. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 313p.
19. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 298p.

Погарченко Т.В. Поняття та загальна характеристика сутності злочинів у сфері підприємницької діяльності

У даній статті автор уточнює поняття злочинів у сфері підприємницької діяльності, розкриває їх юридичну сутність, визначає якісні ознаки і роль в економічній злочинності. Проводиться відмежування злочинів, вчинених у сфері підприємницької діяльності від інших злочинів у сфері економічної діяльності на підставі властивого цим злочинам об'єкта.

Ключові слова: злочини у сфері підприємницької діяльності, злочини у сфері господарської діяльності, економічні злочини.

Погарченко Т.В. Понятие и общая характеристика сущности преступлений в сфере предпринимательской деятельности

В данной статье автор уточняет понятие преступлений в сфере предпринимательской деятельности, раскрывает их юридическую сущность, определяет качественные признаки и роль в экономической преступности. Проводится разграни-

чение преступлений в сфере предпринимательской деятельности от других преступлений в сфере экономической деятельности на основании характерных этим преступлениям объекта.

Ключевые слова: преступления в сфере предпринимательской деятельности, преступления в сфере хозяйственной деятельности, экономические преступления.

Pogarchenko T. Certain issues of the concept and meaning of business crimes

In the article the author clarifies the concept of business crimes, reveals their legal nature, and defines the quality characteristics and role in economic crime. Crimes committed in business and other crimes in the field of economic activity based on peculiar object of these crimes are distinguished.

Key words: business crimes, crimes in the field of economic activity, economic crimes.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015.